

Molnár Kriszta

Úgysem lesz belőled semmi!

– beépülő negatív mantrák kontra támogató visszajelzés

Az osztályfőnök szerepe a középiskolások pályaválasztási folyamatában

A TANDEM nonprofit szervezet munkásságának az egyik fő fókuszában kezdetektől, a 2009-es alapítástól fogva a pályaaorientáció, karriertervezés, jövőtervezés áll. Kidolgoztunk egyedülálló, nem-formális módszertanra építő pályaválasztási programokat középiskolások számára, amelyek ötvözéséből született meg a több díjat is nyert *Mesterségem CÍMERRE?* programunk. Megjelentünk egyetemi oktatás keretében zajló karriertervezési szemináriumon, ahol a munka világába kilépni készülő fiatal felnőtteknek nyújtottunk képzést és mentorálást. Végeztünk széles körű felmérést a szlovákiai magyar középiskolások pályaképéről, és jelen voltunk egy egészen újszerű program, a *Vekker Műhely Mi a pálya?* című színházi nevelési foglalkozás létrejötténél. Számos konferencián és továbbképzésen vettünk részt ebben a témában, rengeteg iskolaigazgatóval és pedagógussal volt alkalmunk beszélgetni erről a témáról, és elmondhatjuk, hogy mára átlátjuk az iskolában zajló pályaaorientációs munka minden hátráltató tényezőjét, és hozzávetőlegesen a nemzetközi trendeket is.

Amióta ezzel a témával foglalkozunk, rengeteg igény és szükséglet, elakadás és küzdelem, vágy és bizonytalanság tárult elénk mind a fiatalok, mind pedig az őket támogatni kívánó felnőttek részéről. Van azonban egy olyan jelenség, amellyel soha nem találkozottunk még ilyen intenzíven korábban, mint az elmúlt fél év során.

Hogy a jelenség világossá váljék, egy történettel illusztrálnám azt. Pályaválasztási témájú egnapos képzést tartottunk egy nagynevű gimnázium másodikosainak, akik ugyan „problémás osztálynak” vannak címkézve az iskola rendszerében, a velük való munka alapján teljesen normális tinédzserként működnek, a klasszikus és

korosztályra jellemző nehézségekkel, lázadásokkal, szerep-próbálgatásokkal és belső harcokkal. A játékos feladatok mellett egy témára hangolódó gyakorlatként arra kértük őket, gyűjtsék össze, írják fel és az osztály falára ragasszák ki mindazt az üzenetet, elvárást, biztatást, tanácsot, amelyet a pályaválasztási kérdéseik kapcsán hallanak, ami ott „lóg a levegőben”, ami átszövi a körülöttük lévő környezet közbeszédét. Arra voltunk kíváncsiak és azt szeretnénk volna feltárni, hogy milyenek azok a környezeti hatások, amelyeket az őket körülvevő felnőtt (és kortárs) világból kapnak a diákok. Megdöbbenve tapasztaltuk egyrészt azt, hogy a kezdeti nehéz, kissé szégyellős indulás után egy bizonyos ponttól fogva nagy lendülettel írták ki magukból a fiatalok ezeket az üzeneteket (az írásnak, konkrétizálásnak mintha már önmagában terápiás hatása lenne: ha konkrét formába öntöm az engem fojtogató „szellemet”, már nem is lesz annyira félelmetes), másrészt azt is, hogy mi maga a tartalma ezeknek az üzeneteknek. A döntő többség ugyanis (legalább 80%) negatív, elmarasztaló, lehúzó, fenyegető, néhol agresszív és gúnyos tartalmú volt, és azt üzenete legerőteljesebben a diákok felé, hogy esélytelenek arra, hogy bármire is vigyék az életben. Ha kategorizálni akarnánk ezeket az üzeneteket, leginkább a következő csoportokba lehetne osztani:

Kritikus-szarkasztikus: a diák egy kiválasztott negatív tulajdonságára vagy hiányosságára vonatkozó megjegyzés, következményként megvillantott fenyegetéssel társítva (Pl.¹ „*Ha ennyire lusta vagy, és nem tanulsz, garantáltan nem fognak felvenni sehova!*”)

Fenyegető: ezek az üzenetek a tanári hatalom eszközeinek büntető alkalmazását helyezik kilátásba arra az esetre, ha a diák a fennálló viselkedésén vagy

meglévő gyengeségén nem tud változtatni (Pl: „*Ha így folytatjátok, mindenképpen meg fogok buktatni*” – ezek a típusú mondatok nagyon hasonlóak hangvételekben és tartalmukban is a családi helyzetekből ismert „*Érik a pofon!*”-típusú mondásokkal)

Felszólító: A diák viselkedésétől, érdeklődésétől, egyéb aktuális helyzetétől függetlenül valamilyen cselekvést előíró üzenet, amelynek a pozitívuma, hogy előre mutat, negatívuma azonban, hogy egy fokkal több „muszáj”-elvárást helyez a rendszerbe, mint amennyi feltétlenül szükséges (Pl. „*A mai világban egy idegen nyelvvél sem mire se mérsz, legalább három nyelvet kell beszélni profi szinten.*”)

Bölcselkedő: Az ilyen üzenetek nem tartalmaznak egyenesen a diák cselekvéseire vagy viselkedésére vonatkozó részeket, inkább csak burkolt üzenetként hangzanak el, amelyekből a közlő reménye szerint minden hallgató értelemszerűen le tudja vonni a következtetést. (Pl: „*Tanulni, tanulni, tanulni!*”)

Ami az üzenetek közös vonása: szinte kivétel nélkül mindegyik azt a végkövetkeztetést vonja magával, hogy az érintett diák, aki éppen az üzenet célpontja, nem fogja majd túl sokra vinni az életben. S hogy kitől, kiktől származnak ezek az üzenetek? Rá is kérdeztünk a diákoknál, de a tartalmukból sem nehéz megállapítani, hogy az őket körülvevő felnőtt világból, néhány kivételtől eltekintve, amelyek valószínű a kortársaktól vagy a pár évvel idősebbektől származhatnak.

Mi van mindennek a hátterében, és milyen következményekkel jár?

Első ránézésre nem nehéz megállapítani, hogy a szándék minden biztonnyal a motiváció. El is mondják ezt az idézett mondatok gazdái, verbálisan biztosítják a diákokat arról, hogy higgyék el, mindezt azért mond-

ják – figyelmeztetésképp vagy nevelő szándékkal –, hogy ők „összeszedjék magukat”, tanulnak jobban, kapcsoljanak rá, tegyenek bele több energiát, térjenek már végre észhez és fogják fel, hogy a tanulás/nyelvtanulás/érettségi felkészülés/stb. az első és legfontosabb feladatuk.

S hogy az elérni kívánt célhoz képest milyen eredménye lesz az ilyenfajta mantrák sulykolásának, azt egy másik történettel szeretném illusztrálni.

Egy szakközépiskolásoknak szóló, vállalkozási készségek fejlesztését célzó program keretében egy tizenkilenc fős, varrónő szakos osztály részére tartottunk tréninget, amelynek keretében, valahol a bevezető táján szóba került, hogy milyen lehetőségeik lesznek, ha elvégzik az iskolát, mik a terveik, álmaik, céljaik. Valami nagyon egyszerű kérdés formájában hangzott ez el, mire a tizenkilenc – egyébként életrevaló, energikus és minden bizonnal tehetséges – lány szinte egy hangként, kórusban válaszolta mosolyogva (!), hogy ó, belőlük úgysem lesz soha semmi.

Ezeknek a motiváló szándékú fenyegetéseknek tehát az a végeredménye, hogy a diákok gondolkodásmódjába beépül az az alaptétel, hogy ők tulajdonképpen esélytelen semmirekellők, és ezek után ez a hozzáállás válik alapvetővé abban, ahogy önmagukra tekintenek. Utóbbi esetben, a varrónő szakos osztálynál ez az állapot abban is megnyilvánult, hogy teljesen motiválatlanok lettek a jövőtervezéssel és pályaválasztási kérdésekkel foglalkozni, hiszen róluk már oly sokan kinyilvánították, hogy reménytelenek, és ezáltal azonosultak a rájuk nyomott bélyeggel. A korábban említett gimnáziumi osztály esetében pedig hozzájárult ahhoz, hogy még dacosabbak és még nehezebben kezelhetőek legyenek, a

motivációjuk fokozása helyett tehát inkább az ellenállást fokozta bennük az, hogy folyamatosan reménytelennek voltak nyilvánítva.

Ha a morenoi pszichodráma megközelítését hívjuk segítségül ennek a jelenségnek a megértésére, nagyon sok példával találkozhatunk, amelyek hasonló elven működnek, és hosszú távon meg tudják keseríteni egy-egy személy boldogulását és önbecsülésének fejlődését. A pszichodrámaiban ún. *delegációknak* hívják azokat a tanításokat, „küldetéseket”, jóslatokat, amelyek egy-egy felmenőnkől vagy hozzánk közel álló személytől származnak, és valamilyen negatív jövőkép megvalósítására készítetnek, gyakran anélkül, hogy bármelyik fél (a küldő vagy a kapó) tudatosítaná őket. Ilyenek például a házasságban gyakori gátló és önértékelés-romboló mondatok, amelyek legtöbbször a szigorú nagyszülőktől származnak (pl. a „sosem lesz belőled jó asszony/férj”) vagy bizonyos elakadások, sikertelen viselkedésminták tovább örökítését célzó üzenetek („meglásd, te is úgy jársz majd a férfiakkal/nőkkel, mint én”). A pszichodráma az ilyen helyzetekben a feltárás után azt a megoldási módot kínálja, hogy a saját életünkről, döntéseinkről, értékrendünkről próbáljuk meg „lehámozni” azokat a hatásokat, amelyek nem a mi életünkhöz tartoznak, hanem valamely családtagunk sorsát produkálnák újra, és tanuljuk meg megélni a szeretetkapcsolatot ezekkel a hozzánk tartozó személyekkel anélkül is, hogy az ő tanításukat követnénk.

S hogy visszatérjünk a középiskolás korosztályhoz, az ő esetükben még ezeknek az üzeneteknek az énképbe történő beépülési korszaka zajlik, ezért aztán rajtunk, felnőtteken múlik nagyban, hogy milyen üzenetekkel vesszük

őket körül. Ha a pozitív pszichológiának megfelelően arra tudunk törekedni, hogy az erősségekre fókuszáljunk, és a tehetséget, lehetőségeket, bennük rejlő potenciálokat, a siker „magvacskaít” vesszük észre és hangsúlyozzuk a nekik szóló üzenetekben, akkor azok fognak jó értelemben véve elhatalmasodni, ha pedig a hiányosságokra, kudarcokra, nehézségekre, ügyetlenségre helyezük a fókuszot, akkor azok. Gyakran halljuk ellenérvként erre a tanácsra a gyakorló pedagógusoktól azt, hogy ez így nem működhet, hiszen ahhoz, hogy valaki fejlődni tudjon, szembesíteni kell azzal, hogy miben gyenge és mi az, amiben jobbnak kéne lennie. A jó hír az, hogy ez nem igaz, hiszen a személyiségünk szerkezetét alkotó szerepeink egymást erősítő hatással is tudnak lenni, és ezáltal azok az erősségek, amelyeket kihangsúlyozunk, még erősebbek lesznek és „felhúzzák”, fejlesztik a körülöttük lévő, még nem annyira fejlett többi tulajdonságot.

Arra biztatjuk tehát ezen tapasztalatok alapján a gyakorló osztályfőnököket és pedagógusokat, hogy hagyják el a fenyegető és ijesztgető üzeneteket a diákjaikkal való kommunikációban, és egy jó adag megelőlegezett bizalommal fókuszáljanak az erősségek reális és konkrét visszajelzésére, kiemelésére, azt üzenve ezzel a jövő generációjának, hogy minden esélyük megvan a sikeres, boldog felnőttkor elérésére.

JEGYZETEK:

¹ A példamondatokat nem szó szerint idézzük, a felismerhetőség elkerülése végett, de igyekszünk a valós mondatokhoz nagyon hasonlókat kreálni.